

Konferensen som smörgåsbord

Den fjärde internationella minoritetsspråkskonferensen hölls i somras i Frisland (Holland). Konferenserna ordnas med tre års mellanrum, och de tidigare har hållits i Glasgow, Åbo och Galway (Irland). Vid dessa sammankomster samlas minoritetsspråksforskare - framför allt lingvister och sociologer - från hela världen, med norra och nordvästra Europa samt Canada som tyngdpunktsområden. Marika Tandefelt var en av de sju deltagarna från Finland.

Att delta i en konferens har vissa likheter med att servera sig från ett smörgåsbord. Om konferensen är internationell tillkommer vissa exotiska assietter och om den gäller ett tvärvetenskapligt vetenskapsområde blir de framlagda faten ännu fler. Man missar naturligtvis i sina val - det är inte äkta löjrom i lättvispad grädde utan tubkaviar uttrörd i gräddfil - men man gör också fynd - den anspråkslösa grönsaksröran visar sig vara en

välkryddad, krämig ratatouille av bästa märke.

Precis som när man köar för ett smörgåsbord gäller det för en konferensdeltagare att göra upp en klar strategi på förhand för att inte missa något väsentligt eller enbart dra nitar. Att restauranggästers och konferensdeltagares smak varierar borgar sedan för att i stort sett allting går åt.

Minoriteter möts

Det ligger speciellt nära till hands att associera till ett rikt utbud av maträtter om man skriver om en konferens vars alla praktiska och kulinariska arrangemang har omhändertagits av en hotell- och restaurangskola. Den som blev besviken på något föredrag vid "Den fjärde internationella minoritetsspråkskonferensen" (*Fourth International Conference on Minority Languages*), som hölls i Ljouwert /Leeuwarden i Frisland (Holland) denna sommar, kunde utan svårighet tröstata.

Under en veckas tid samlades ca 200 människor från nästan alla världsdelar, men mest från Västeuropa, för att presentera sin forskning och/eller sin minoritetsgrupps levnadsförhållanden för varandra. Det som gör en konferens av detta slag intressant är just det faktum att *kunskap* om en minoritet kombineras med *bekantskap* med en eller flera av dess företrädare. I en del föredrag kommer talarens egna (t.ex. språkpolitiska) engagemang tydligt fram, i andra uppträder han mer som en redogörande, distanserad åskådare. I grunden finns dock alltid ett varmt personligt intresse som kommer fram senast på småtimmarna.

Språkvård och språkbruk

I två föredrag (av Gunter Schaarschmidt och Hélène Brijnen) tecknades klyftan, och konflikten, mellan den norm som språkvården rekommenderar och det språk som språkbrukarna i verkligheten talar. Bägge föredragen gällde sorberna i den sydöstra delen av DDR. Som exempel på ett icke accepterat lån från tyskan nämndes bruket av artikel i sorbiskan (ett västslaviskt språk som alternativt kallas vendiska och vars närmaste släktingar är polska, tjeckiska och slovakiska). Artikelbruket kan emellertid beläggas i skriftliga källor sedan 1500-talet. Det är alltså fråga om ett gammalt och livskraftigt fall av interferens. Man kan ifrågasätta det ändamålsenliga med att döma ut det med motiveringen att det är ett resultat av sorbisk-tysk språkkontakt.

Föredragshållarna diskuterade med olika exempel huruvida fasthållandet vid en alltför verklighetsfrämmande norm kan komma att leda till att den sorbiska språkvården förlorar sin betydelse för bevarandet av det sorbiska språket. För en finlandssvensk åhörare före-

föll mycket i resonemanget bekant om inte från dagens inhemska språkvårdsdiskussion, så åtminstone från gårdagens.

Likt och olik

En undersökning av förekomsten av hebreiska lånord i den arabiska som talas i Israel presenterades (av Immanuel Koplewitz) i en av sektionerna. När man undersökte lånorden närmare visade det sig att de i de flesta fall var "onödiga", dvs. motsvarande ord fanns att tillgå i det egna språket. Man lånade av gammal vana, för att lånorden var kortare och enklare eller för att uppnå en speciell nyans. Lånorden förekom naturligt nog också ymnigare inom sådana domäner där bägge språken ofta används (t.ex. i arbets-sammanhang) än i sådana där de är strikt separerade (t.ex. inom familjen).

Mönstret i den hebreisk-arabiska kontexten påminner alltså om vår egen finsk-svenska. Det typiska för talarna i en tvåspråkig kultur är att de öser ur två källor. Många finländare (oavsett modersmål) tenderar emellertid att reagera fel på ett sådant språkligt beteende. Dels framhävs "bland-språket" som en pikant krydda som är unik för oss, trots att det är universellt i alla språkkontaktsammanhang. Dels påstås det vara ett tecken på finlandssvenskans degeneration och ett argument för att vi väl kan ge upp vår "rotväliska".

Bägge reaktionerna är ur en språkvetares synvinkel överdrivna och osakliga samtidigt som de är varandras motsatser. Det är alltså upplysande, och tröstande, att höra forskare från andra delar av världen tala om förhållanden och inte minst attityder som känns bekanta.

Ofrivilliga interrailare

Två av konferensdeltagarna, som fågelvägen hade rätt kort väg till konferensorten, fick färdas några dygn innan de kom fram litet försenade. Esterna Mart Rannut och Jüri Viikberg fick åka tåg från Tallinn till Leeuwarden via Moskva och ta sig hem igen på samma sätt. Det var första gången som östeuropeiska forskare deltog i denna konferensserie och de fick ett varmt mottagande.

Jüri Viikberg rapporterade om ester och estniska i Sibirien under och efter Stalineran

och Mart Rannut gav publiken en historisk exposé över rysk/sovjetisk förryskningspolitik sedan Peter den stores dagar. Själv hade jag varit mer inställd på att få höra om språkförhållandena i dagens Estland och speciellt om den språklag som nu stiftats. Rannut har varit medlem i den kommitté som utarbetat lagförslaget. För en publik som inte är lika bevandrad i rysk/sovjetisk historia som finländare (och nordbor) i allmänhet är, var Rannuts presentation emellertid säkert på sin plats.

English Only

I dagens USA har en del av den engelskspråkiga majoriteten upplevt det som nödvändigt att driva på att engelskan bör inta ställning av nationalspråk. Speciellt i områden där andra språk (t.ex. spanska) är väl företrädade tycks engelskspråkiga amerikaner uppleva sina språkliga rättigheter som hotade. Vid konferensen presenterade en amerikansk forskare (Barbara J. Boseker) de argument för och emot som framlagts i debatten. För den som lever i ett land som vårt, där t.o.m. inhemsk reklam kan produceras på engelska eller på finska med engelsk (läs: amerikansk) brytning, är det förvånande att höra att engelskan anses behöva något slags yttre stöd över huvud taget.

Dagens varmrätt - plenarföredraget

Till bordsskicket vid ett konferenssmörgåsbord hör att alltid åhöra samtliga plenarföredrag. Här kan man alltså inte välja mellan fågel och fisk. I motsats till vad som ofta är fallet t.ex. med färjmonstrens smörgåsbord, kan man dock räkna med att varmrätterna, dvs. plenarföredragshållarna, håller hög kvalitet.

De frisiska arrangörerna hade satsat på att låta olika forskningsinriktningar komma till tals genom plenarföredragshållarna. Här fanns företrädare för lingvistik, socialpsykologi och språkstatistik. Samt ett inlägg i syfte att provocera forskarna till att granska sina egna eventuella fördomar.

Den förste plenarföredragshållaren var professor Joshua A. Fishman (USA). Han gick igenom punkt för punkt vilka olika faktorer som tenderar att stärka ett minoritetsspråks ställning och fortbestånd. Eftersom han är en av de första som har genomfört större empiriska undersökningar kring språkbearande och språkbyte, har han i dag ett mer än 20-årigt perspektiv på problemen. Det är därför skäl att fästa speciell vikt vid hans övertygelse att det är i hemmet minoritetsspråkets öde avgörs.

Om föräldrarna inte överför språket på barnet i hemmet, kan inga senare åtgärder till fullo kompensera denna försummelse. Vad minoriteten, och samhället, därför kan och bör göra är att understöda överföringen av språket från en generation till en annan.

Att det aldrig fanns tid för frågor och debatt efter plenarföredragen var beklagligt. Inofficiellt gick det förstås bra att utbyta åsikter vid alla de samkväm värdarna arrangerade.

För friser av friser på frisiska

Till det mest givande hörde en guidad tur på *Fryske Akademy*. Akademin är inhytt i ett smakfullt restaurerat och tillbyggt hus i Ljouwerds äldsta kvarter och påminner till sina många funktioner (men alls inte till miljön) om Forskningscentralen för de inhemska språken. Här arbetar man bl.a. med att ge ut en frisisk ordbok.

Frisiskan har sedan länge varit ett osynligt språk förbehållet informella domäner. Under några sekel var det i första hand ett talat språk och arbetet med att ge ut skrifter på frisiska har varit (och är) en viktig del av frisernas strategi. Förekomsten av all slags litteratur på det egna språket höjer dess prestige och motiverar språkbrukarna att hålla fast vid sitt språk. Att frisiskan skall betraktas som ett språk och inte som en holländsk dialekt är en viktig del av strategin.

Frisland har varit en utflytningsprovins och många friser har emigrerat och därmed lämnat det område där språket är gångbart. I stället flyttar nu holländsktalande personer in och språkbytet är i full gång som en följd av detta. Än en gång är mönstret bekant från vårt eget land där förfinskning som en följd av inflyttning främst gäller huvudstadsregionen.

Aptiten växer medan man reser

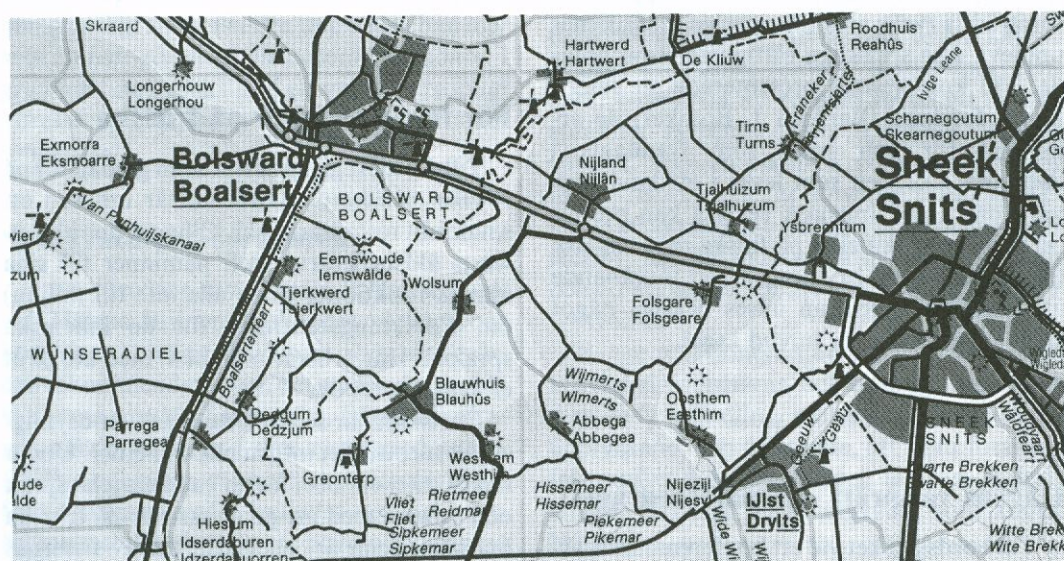
Malisen påstår ibland att konferensresor egentligen är betalda semestrar. Den normalflitiga konferensdeltagaren gör i själva verket ett fullt dagsverke. Inte mindre viktigt är det nattverke som också utförs. Om vi inte reser ut, lär vi oss inte hur våra olika europeiska systrar och bröder tänker och lever. Det intressanta är ju inte heller alltid olikheterna, som delvis ligger på ett kosmetiskt plan, utan snarare de underliggande likheterna.

Holländare (friser eller icke friser) påminner om skandinaver. På konferensen rådde därför skandinavisk disciplin och reda: både måltider och föredrag började och slutade när

de skulle. Däremot var förhållandena i övrigt rentav sybaritiska i jämförelse med vårt eget (och normmäns och svensks) något asketiska levnadssätt.

Att konferensresa har vissa fördelar framför att turista. I motsats till turistens guidebokskontakt med värdlandet har en konferensdeltagare garanterad tillgång på kunniga infödingar. Konferensdeltagaren får också en chans att möta ny kunskap och mäta samt sprida sin egen.

Eller - för att återgå till smörgåsbordsmetaforen - om vi inte bjuder ut vår sill och potatis tillsammans med den frisiska pannkakan vet vi inte hur vår kokkonst står sig i förhållande till andras.



En specialgjord karta över Frisland, med Fryske Akademy som en av utgivarna, upptar både de nederländska (överst) och de frisiska ortnamnen. I verkligheten är tvåspråkigheten mindre synlig: med några få undantag visar ortnamnsskyltarna, liksom övrig vägs skyltning, enbart det nederländska namnet.